

БІБЛІОГРАФІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЦЕНТРУ ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРІЇ ПОДІЛЛЯ (до 20-річчя установи)

Розглядається бібліографічна 20-річна діяльність Центру дослідження історії Поділля Інституту історії України НАН України при Кам'янець-Подільському національному університеті, аналізуються складання каталогів з історії Поділля, публікації науково-краєзнавчої літератури 2001-2015 рр. у періодичних збірниках установи «Хмельниччина: Дивокрай» і «Краєзнавець Хмельниччини», різні форми співпраці з бібліотеками Хмельниччини в галузі поділлязнавчої бібліографії.

Ключові слова: *Центр дослідження історії Поділля, бібліотека, бібліографія, каталоги, бібліографічні показники, конференція, презентація.*

1 червня 2015 року виповнюється 20 років діяльності Центру дослідження історії Поділля Інституту історії України НАН України при Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка. Центр був покликаний консолідувати творчі зусилля вчених істориків академічної науки і краєзнавців Хмельниччини та Вінниччини в галузі історико-регіональних досліджень Поділля від давнини до сьогодення і впровадження їх результатів в історичну науку, освіту, культуру та видання науково-краєзнавчої літератури [1; 2].

Центр дослідження історії Поділля пройшов три етапи свого становлення і розвитку: 1) від 1.07.1995 по 20.04.2001 рр. він діяв як науково-громадська інституція; 2) від 2001 по 1.08.2012 рр. у зв'язку із фінансуванням обласним бюджетом як державно-наукова; 3) від 2012 р. і по даний час – знову як науково-громадська [3]. В його складі структурно виокремилися: науково-дослідний сектор історії Поділля (завідувач професор Л.В. Баженов), сектор методології, теорії і практики історичного краєзнавства (професор В.С. Прокопчук), науково-методичний сектор історії краю (професор І.В. Рибак), сектор історії культури Поділля (проф. С.Е. Баженова) та сектор бібліографії історії та культури Поділля. В структурі Центру створилися і активно діють Хмельницький міський відділ Центру дослідження історії Поділля та Південно-Східної Волині (завідувач – кандидат історичних наук, доцент А.М. Трембіцький), Вінницька філія (завідувач – доктор історичних наук С.Д. Гальчак), Центр Мархоцькознавства в с. Миньківці Дунаєвського району (завідувач В.А. Захар'єв) та інші осередки. Водночас Центр спирається на наукову діяльність своїх 24 почесних і 148 дійсних членів з числа вчених і краєзнавців з усіх регіонів України і країн зарубіжжя (Польща, Словаччина, Німеччина, Канада, Японія, Росія), які займаються історичним поділлязнавством [4, с.10-207; 5].

Установа активно працювала і працює над реалізацією на Поділлі державних та обласних наукових «Програм розвитку краєзнавства на Хмельниччині до 2010 та до 2020 років» та програм: «Освіта, наука і культура на Поділлі», «Національні меншини та етнічнонаціональні процеси на Поділлі», «Реабілітовані історією. Хмельницька область», «Книга Пам'яті України. Хмельницька область», створення зводу «Пам'ятки історії та культури України. Хмельницька область», «Історія міст і сіл України. Хмельницька область», «Енциклопедія Хмельниччини» та ін.

З-поміж пріоритетних напрямів діяльності Центру таких, як науково-дослідна, науково-методична робота, дослідження історії міст і сіл Поділля, історія культури Поділля, важливе місце належить бібліографічному відділу установи та співпраці його на цьому тлі з бібліотечною мережею Управління культури, національностей і релігій Хмельницької обласної та районних державних адміністрацій, науковими бібліотеками вищих навчальних закладів й, насамперед, Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка [6; 7].

Співпраця Центру з бібліотеками здійснюється на такими напрямками: 1) створення в установі бібліографічного каталогу з історії та культури Поділля з метою, щоб користувачі-дослідники мали змогу отримати якнайповніші відомості про видання та публікації про наш край, які були в минулому і здійснюються нині; 2) з такою самою метою публікація в періодичних виданнях і збірниках Центру дослідження Поділля бібліографічних оглядів новітніх поділлязнавчих видань та рецензій на них; 3) участь у підготовці та видань «Календарів знаменних і пам'ятних дат» на наступні роки для області, міст і районів, установ; 4) презентація нових видань Центру дослідження історії Поділля і новітньої краєзнавчої літератури в бібліотеках області перед загалом читачів; 5) вивчення передового досвіду роботи на ниві краєзнавства працівників бібліотек та його популяризація у відповідних виданнях Центру та в періодиці; 6) обмін надходженнями краєзнавчих видань (монографії, книги, збірники, посібники, путівники, журнали тощо), які мають Центр і бібліотеки; 7) залучення науковців і краєзнавців бібліотек до науково-дослідної та науково-методичної роботи Центру дослідження історії Поділля тощо.

За 20 років роботи нашої інституції зусиллями співробітників Центру створено бібліографічний предметний і систематичний каталог поділлязнавчої літератури, який налічує 10,5 тисячі карток, який щоденно поповнюється [8]. Відділ краєзнавчої літератури Хмельницької обласної універсальної наукової бібліотеки імені Миколи Островського має каталог, який значно перевищує кількість бібліографічних карток Центру, що пояснюється як часом виникнення цієї бібліотеки, так і більшими можливостями для його створення.

Каталог з історії та культури Поділля складено відповідно з періодизацією історії України і регіону (наприклад, «Історія первісного суспільства на Поділлі», «Поділля доби Київської русі», «Середньовічне Поділля», «Нова і новітня історія Поділля», «Історія Поділля в добу незалежної України» і т.д.). Крім того, впроваджено в каталозі тематичні покажчики літератури («Історія міст і сіл Хмельниччини» згідно з адміністративно-територіальним устроєм області, «Етнографія, фольклор і мистецтвознавство Поділля», «Археологія Поділля», «Видання Центру дослідження історії Поділля» «Дослідники історії Поділля», «Зарубіжна Подоліка» та ін.). Наявний каталог уже приносить користь тим, які виконують наукові праці поділлязнавчого спрямування. Постійно опрацьовують каталог як науковці і краєзнавці звідусіль, так студенти, які пишуть пов'язані з історичною регіоналістикою курсові, бакалаврські, дипломні і магістерські роботи, доповіді на наукові конференції. Крім Кам'янца-Подільського, зареєстровані студенти, магістранти з Вінниці, Чернівців, Острога, Хмельницького, Шепетівки, Житомира, а також вчені-історики з університетів міст Хоккайдо і Акіта (Японія), Санкт-Петербурга (Росія), Варшави і Кракова (Польща), Берліна (Німеччина), Пряшева (Словаччина). Цікаво відзначити, що з каталогом працюють часто вчителі історії та старшокласники шкіл, які є членами Малої академії наук і пишуть конкурсні наукові роботи з історії Поділля [7, с.504].

Наступним кроком у роботі Центру по вдосконаленню бібліографічної роботи на разі є комп'ютеризація каталогу і його безпосередній зв'язок з

Інтернетом. До речі, користувачі каталогу Центру вже мають вихід на бібліографічні сайти Інтернет-мережі.

Важливо підкреслити, що Центр, співпрацюючи з краєзнавчим відділом Хмельницької обласної універсальної наукової бібліотеки імені Миколи Островського та відділом бібліографії Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, з 2004 року у своїх періодичних виданнях всеукраїнському науково-краєзнавчому збірнику (журналі) «Хмельниччина: Дивокрай» та з 2009 року – в щоквартальному бюлетені (вип. 1-3), а з 2010 по 2015 рр. у 1-7 випусках науково-краєзнавчого збірника «Краєзнавець Хмельниччини» веде постійні рубрики «Основні видання літератури з історії та культури Поділля-Хмельниччини», «Нові надходження», «На книжну полицю», в яких подаються бібліографічні відомості про найновіші поділлєзнавчі видання. Зокрема, в цих рубриках анотовано 834 назви окремих видань (бібліографічні описи монографій, книг, наукових збірників, збірників документів, брошур, путівників, біобібліографічних покажчиків, мемуари, навчальних посібників тощо), які видані про Поділля-Хмельниччину впродовж 2001-2015 рр. і засвідчують про наростаючий з кожним роком масштаб виходу в світ наукової, науково-популярної і методичної літератури про наш регіон [9]. В інших рубриках «Огляди краєзнавчої літератури», «Коротко про видані книги та їх авторів» здійснюється інформування про зміст, рецензування окремих монографій, книг, наукових збірників, навчальних посібників з історії Поділля, які дозволяють читачеві, в першу чергу науковцю, краєзнавцю, вчителю історії, іншим зацікавленим читачам краще орієнтуватися у потоці краєзнавчої літератури й визначати свої пізнавальні і дослідницькі інтереси. Зокрема, у названих періодичних виданнях Центру дослідження історії Поділля вміщено впродовж 2004-2015 рр. 102 рецензії та огляди на поділлєзнавчі видання [9].

Іншою формою бібліографічного інформування Центром дослідників історії Поділля є участь у виданні тематичних бібліографічних покажчиків як окремими збірниками, так і в наукових збірниках конференцій, симпозумів, круглих столів, які щорічно проводяться на Хмельниччині. Прикладом цього публікація заступника директора Центру дослідження історії Поділля професора В.С. Прокопчука «Зведеного каталогу та розпису змісту матеріалів Подільських історико-краєзнавчих конференцій за період 1965-2010 рр.» [10, с.645-709] та голови Хмельницького міського відділу Центру, доцента А.М. Трембіцького «Бібліографія праць Володимира Герасименка», які вміщені у збірнику «Матеріалів XIV Подільської наукової історико-краєзнавчої конференції» [10, с.637-644], яка відбулася 14 листопада 2014 р. Водночас В.С. Прокопчук виступив ініціатором, автором і упорядником разом з працівниками наукової бібліотеки Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка таких важливих окремих бібліографічних видань, як: «Труди Подільського єпархіального історико-статистичного комітету (церковного історико-археологічного товариства) (1876-1916) : зведений каталог і покажчик змісту» (2010), «Історичне краєзнавство і проблеми регіональної історії Правобережної України (наукова школа) : бібліографічний покажчик» (2011), «Просвітницький рух на Поділлі (1906-2011) : бібліографічний покажчик» (2012) та низку інших.

Важливе місце в популяризації науково-краєзнавчих видань Центру та інших установ і закладів мають відповідні презентації літератури для загалу читачів у бібліотечній системі Хмельниччини. Наведемо свіжі приклади. Так, у листопаді 2009 року відбулися читачькі конференції «Запали свічку Пам'яті» у Дунаєвецькій районній бібліотеці, бібліотеці Будинку культури

села Лисець Дунаєвського району, Кам'янець-Подільській районній бібліотеці й ін. На них мова йшла про створення і значення фундаментальної двотомної «Національної книги Пам'яті жертв голодомору 1932-1933 рр. в Україні. Хмельницька область». На підтвердження викладеного матеріалу у виданні виступали учасники і свідки трагічних подій 76-річної давності. У роботі конференцій взяли участь і виступили від Центру дослідження історії Поділля професори Л.В. Баженов, В.С. Прокопчук, Ю.В. Телячий, директор Державного архіву Хмельницької області П.Я. Слободянюк, а також представники місцевої влади, бібліотекарі, вчителі, учні й інші читачі [7, с.505].

Постійним місцем презентацій краєзнавчої літератури є читальний зал Хмельницької ОУНБ імені Миколи Островського. Зокрема, читальні конференції по видання Центру дослідження історії Поділля відбулися по монографіям і книгам В.С. Прокопчука «Два села – одна доля» у 2001 р., «Під егідою Українського комітету краєзнавства» у 2004 р., «Історичне краєзнавство Правобережної України 30-х років ХХ – початку ХХІ ст.» у 2005 р., «Я спасення шукав для народу (Мілетій Смотрицький в долі України)» у 2008 р. Проф. Л.В. Баженов взяв участь у підготовці до видання (автор вступної статті), а після виходу в світ книги письменника В. Шевченка «Ой, Кармалюче, по світу ходиш... Роздуми над дослідженнями про Устима Кармалюка давніми і недавніми» у читальній конференції-презентації, що відбулася в цій бібліотеці 20 березня 2014 р. [11, с.8]. Тут постійно презентуються видання Хмельницького міського відділу Центру дослідження історії Поділля, який використовує бібліотеку також як місце для проведення своїх засідань, нарад і наукових конференцій.

Дієва співпраця Центру дослідження історії Поділля налагоджена з бібліотеками в галузі організації і проведення спільних науково-краєзнавчих і науково-практичних конференцій, присвячених історії та культурі Хмельниччини. Зокрема, на базі Хмельницької ОУНБ імені Миколи Островського відбулися потужні всеукраїнські наукові конференції під егідою Центру дослідження історії Поділля: «Видатні діячі визвольних змагань українського народу (1917-1920 рр.)» (19.01. 2007 р.), «Пилявецька битва 1648 року в історії України» (19.09.2008 р.) та ін. У роботі обох форумів взяли участь науковці, краєзнавці, освітяни, бібліотекарі з багатьох міст України. Низка студентів, старшокласників міста Хмельницького і науковців були нагороджені Грамотами і Дипломами за змістовні доповіді під час засідань, відбулася презентація тематичних книжкових виставок, обладнаних працівниками бібліотеки, підготовлено і згодом видано наукові збірники за матеріалами проведення конференцій.

Такий же тісний зв'язок Центру дослідження історії Поділля встановлено з науковою бібліотекою Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, яку очолює співробітник Центру професор В.С. Прокопчук. Це дало змогу спільно організувати і провести міжнародну науково-практичну конференцію «Бібліотека вищого навчального закладу – центр науково-інформаційного забезпечення підготовки національних кадрів (До 135-річчя від дня народження Степана Сірополка)» (19-21.09.2007 р.) та міжнародні наукові читання «Свєген Паранюк: людина, дослідник і меценат України та української діаспори (До 85-річчя від дня народження громадського діяча)» (12-13.09.2008 р.). Міжнародні читання були присвячені українському емігрантові С. Паранюку, який мешкає в Нью-Йорку (США), займається краєзнавством, просвітительством і за власні кошти значно поповнив фонди бібліотеки університету науковою і навчальною літературою, виданою за кордоном [6].

Отже, за 20 років діяльності Центр дослідження історії Поділля розвинув та удосконалив різні форми і методи як створення загальної і тематичної бібліографії історії рідного регіону, так і можливості через свої періодичні науково-краєзнавчі видання, різноаспектні бібліографічні покажчики та збірники науково-практичних і науково-краєзнавчих конференцій, симпозіумів і круглих столів для широкого інформування загалу дослідників, краєзнавців, освітян, працівників культури та інших категорій зацікавлених читачів не тільки про щорічні надходження краєзнавчої літератури, але й через публікації рецензій та оглядів на окремі видання – про їх зміст, місце і значення в історіографії поділлязнавства. Цьому також сприяє бібліографічна співпраця і координація роботи Центру з обласними, районними і науковими ВНЗ бібліотеками Хмельниччини. Сьогодні створена в області бібліографічна база історії Поділля здатна цілком забезпечити потреби редакційної колегії та великого авторського колективу для здійснення багатотомного видання «Енциклопедія Хмельниччини», а також інших фундаментальних праць з поділлязнавства впродовж 2015-2020 рр. відповідно до вимог обласної «Програми розвитку краєзнавства в Хмельницькій області до 2020 року».

Список використаних джерел:

1. Баженов Л.В. Створення Центру дослідження історії Поділля Інституту історії України НАНУ у Кам'янці-Подільському / Л.В. Баженов // Укр. іст. журн. – 1997. – №2. – С. 147-148; Його. Про діяльність Центру дослідження історії Поділля Інституту історії України НАН України при Кам'янець-Подільському національному університеті / Л.В. Баженов // Регіональна історія України : зб. наук. статей. – К. : Ін-т історії України НАНУ, 2008. – Вип. 2. – С. 291-294.
2. Студії Кам'янець-Подільського Центру дослідження історії Поділля. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2005. – С. 4-75.
3. 20 років з часу створення Центру дослідження історії Поділля Інституту історії України НАН України при Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка / Л.В. Баженов // Календар знаменних і пам'ятних дат Хмельниччини на 2015 рік. – Хмельницький : Поліграфіст-2, 2014.
4. Баженов Л.В. Almamater подільського краєзнавства (місто Кам'янець-Подільський – центр історичної регіоналістики XIX – поч. XXI ст. / Л.В. Баженов. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2005. – 416 с.
5. Наукові записки Центру Мархочькознавства / упоряд. В.А. Захар'єв. – Хмельницький, 2009. – Т. 1. – 108 с.
6. Баженов Л.В. Наукова бібліотека Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка – осередок краєзнавства та історико-регіональних досліджень Поділля / Л.В. Баженов // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія: Бібліотекознавство. Книгознавство. – Кам'янець-Подільський : К-ПНУ, 2008. – Вип. 1. – С. 182-186.
7. Баженов Л.В. Центр дослідження історії Поділля і бібліотеки Хмельниччини / Л.В. Баженов // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія: Бібліотекознавство. Книгознавство. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2010. – Вип. 2. – С. 503-508.
8. Загальний каталог поділлязнавчих видань і публікацій Центру дослідження історії Поділля (підрахунки автора станом на 1.02.2015 р.).
9. Підрахунки автора за бібліографічними покажчиками науково-краєзнавчих збірників Центру «Хмельниччина: Дивокрай» та «Краєзнавець Хмельниччини» (2004-2015 рр.).
10. Матеріали XIV Подільської наукової історико-краєзнавчої конференції / [редкол.: С.А. Копилов (співголова), О.П. Реєнт (співголова), Л.В. Баженов (відп. ред.) та ін.]. – Кам'янець-Подільський : ФОП Сисин О.В., 2014. – 720 с.
11. Краєзнавець Хмельниччини : науково-краєзнавчий збірник / гол. ред. Л.В. Баженов. – Кам'янець-Подільський : К-ПНУ ім. І. Огієнка, 2014. – Вип. 6.

This article examines 20-year-old history of bibliographic activities of the Centre of Podillya history research by Institute of History of Ukraine in Kamyanets-Podolsk National University, analyzes cataloging the Podillya history, editions of scientific and regional literature of 2001-2015 years in periodical editions «Khmelnysky: Duvokray» and «Ethnographer of Khmelnytsky», various forms of cooperation with libraries in Khmelnytsky bibliography of Podillya regional history.

Key words: the Centre of Podillya history research, library, bibliography, catalogues, bibliography, conference, presentation.

Отримано: 20.01.2015

УДК 908:027.7(477.43)

В. Ю. Шинкарук,
м. Хмельницький

КРАЄЗНАВЧА ДІЯЛЬНІСТЬ У НАУКОВІЙ БІБЛІОТЕЦІ ХМЕЛЬНИЦЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

У статті висвітлюється краєзнавча робота бібліотеки ХНУ, зокрема, формування колекції краєзнавчої літератури, підготовка бібліографічних та біобібліографічних посібників краєзнавчого характеру, популяризація праць викладачів університету, науково-дослідницька робота працівників бібліотеки.

Ключові слова: наукова бібліотека Хмельницького національного університету, краєзнавча діяльність, колекція краєзнавчої літератури, база даних, інформаційно-бібліографічне обслуговування, наукова робота, масові заходи.

Як не любить той край, де вперше ти побачив
Солодкий дивний світ, що звав життям,
Де вперше став ходити і квіткою неначе
В його теплі зростав і усміхався квітам.

В. Бичко

Любов до України починається з любові до свого краю, своїх земляків, своєї малої батьківщини. Саме краєзнавчий рух має формувати та підтримувати патріотичні почуття, бути опорою української державності.

Сьогодні, в час духовного відродження країни, значно збільшився інтерес читачів до її історичного минулого, зростає роль краєзнавства, зокрема його культурно-мистецьких, літературних напрямів. Саме бібліотека формує особистість на ґрунті історії, культури, традицій народу.

Краєзнавче спрямування завжди було одним із пріоритетів діяльності наукової бібліотеки Хмельницького національного університету. Основними напрямками її краєзнавчої роботи стали наукові регіональні дослідження, просвітницька діяльність, популяризація краєзнавчих матеріалів, доведення їх до широкого загалу користувачів, участь у громадському житті Хмельниччини.

Сьогодні в науковій бібліотеці ХНУ триває процес виокремлення колекції видань викладачів університету в рамках краєзнавчого фонду. Створено «Положення про фонд краєзнавчих документів НБ ХНУ», в якому вказано, що фонд краєзнавчих документів складається з різних типів і видів вітчизняних та зарубіжних видань, наукової, навчальної, довідкової, інформаційної, виробничої, науково-популярної, художньої літератури. Фонд вміщує опубліковані до-